

ЛЕКЦІЯ

Тема: Девіація і соціальний контроль

План:

1. Що таке девіація? Визначення змісту і сутності.
2. Соціальна зумовленість девіації.
3. Типи девіації.
4. Види девіації.
5. Теорії, що пояснюють виникнення девіації.

Девіація соціальна — широкий спектр відхилень поведінки особистості від традиційних у даному суспільстві нормативів поведінки.

Девіація – або девіантна поведінка – це така соціальна поведінка індивідів, яка характеризується відхиленням від прийнятих у певному суспільстві соціальних норм.

Виходячи із такого визначення до девіантної поведінки можна віднести багато різних видів поведінки: *пияцтво, табакокуріння, вживання наркотиків, хуліганство, проституцію, побутові крадіжки* тощо.

Девіація, котра пов'язується з порушенням правових норм, визначається вже як **делінквентна поведінка**, або злочинна і вже підпадає не тільки під соціальний контроль, соціальний осуд, а карається законом у відповідності до кримінального кодексу.

Соціологія досліджує **девіацію** як соціально зумовлене явище, оскільки уявлення про норми і відхилення в першу чергу пов'язуються із соціальним контекстом, тому що саме суспільство визначає яка поведінка є нормальною, а яка є відхиленням. Дії само по собі не можуть бути хорошими чи поганими, вони такі як є. А от вже їх оцінка **визначається соціально**, в залежності від тих норм і правил, які діють у певному суспільстві, від норм моралі, від загального рівня культури, законодавчої бази тощо.

Визначення певної поведінки як девіантної зумовлене наявністю у суспільстві певного **нормативного консенсусу** – фундаментального погодження і злагоди з **основних базисних цінностей**.

Однак, сучасні суспільства не мають культурної єдності, а значить і не мають єдиного ціннісного консенсусу, як наслідок – те, що визнається як девіація в одному суспільстві, не буде визнаватися нею в іншому.

Ось який приклад наводить американський соціолог Дж.Смелзер: у невеличкому американському містечку Канзас проституція вважається нелегальною і девіантною, в Рено вона узаконена, але не викликає схвалення, в Парижі – вона легальна і не викликає осуду. То як вважати проституцію девіацією чи ні?

На даному прикладі ми спостерігаємо ситуацію, коли розбіжності між нормою і девіацією є *невизначеними*, і виражають не загальний, а скоріше локальний, чи, навіть, груповий характер. Так само і соціальна реакція на девіацію носить не всезагальний, а соціально і культурно обмежений характер. Такий тип девіації називають *культурно зумовленим*, або *культурною девіацією*.

Соціологія вивчає девіацію у зв'язку з механізмами соціалізації. Інколи навіть можна зустріти такий вислів: **девіація – це наслідок дефектів соціалізації**.

Отже, девіація є продуктом певних соціальних процесів, які приводять деяких індивідів до невідповідності їх поведінки «нормальним» ролям або прийняття ними цінностей девіантної культури. Результатом цих процесів стає девіантне самовизначення, що призводить до соціальної ізоляції и ще більше збільшує вірогідність додаткової девіантності.

Чому вивченню девіації приділяється така велика увага у суспільстві в цілому, і в соціології зокрема?

Мабуть тому, що девіація несе в собі певну загрозу цілісності, стабільності, порядку. Як відмічає Смелзер, девіантна поведінка є постійним джерелом напруги і підвищеного занепокоєння суспільства. А, як відомо, те що

непокоїть, спочатку повинно бути досліджено, а потім, по можливості, викорінено.

А що є протилежністю девіації? **Конформізм**. Чи набагато він кращий за девіацію?

Але повернемося до девіації.

Розрізняють *первинну і вторинну* девіації, *індивідуальну і групову, соціально засуджувану і соціально схвалену*.

Первинна девіація проявляється як одиничний випадок, або як певні порушення, котрі не викликають осуду з боку оточення (так би мовити, оточення дивиться на це «крізь пальці»), тоді й сам індивід не вважає себе девіантом.

Але, коли певні дії отримали розголос і суспільство засудило порушника норм, тоді настає **вторинна** девіація: на індивіда «наклеюють» клеймо девіантна, поступово він і сам починає себе таким вважати, і діяти у відповідності з цією роллю.

Індивідуальна девіація. Її назва говорить сама за себе. Відхилення від норм здійснюється однією особою.

Групова – також смисл криється вже в самій назві. Відхилення притаманне цілій групі. У якості групової девіації можна розглядати злочинні угруповання, деякі субкультурні утворення і т.п.

Соціально засуджувана, власне це усі приклади, які наводилися вище: пияцтво, наркоманія, проституція, хуліганство, і подібне.

Соціально схвалювана – це така, не несе в собі загрози суспільству, його цілісності, не викликає почуття небезпеки, але тим не менш не вписується у поняття норми: новаторство в мистецтві, аскетизм, усамітнення, і, навіть, геніальність часто сприймається як девіантність.

Теорії пояснення девіації:

Теорія фізичних типів (або біологічна)

Теорія психічних типів (або психологічна)

Теорія аномії (Дюркгейм, Мертон)

Теорія стигмації (наклеювання ярликів)

Теорія культурних типів

Розгляд теорій віддається на самостійний розгляд.